

UOT 343.985

DOI: <https://doi.org/10.62130/NGLK3864>**Allahverdi MAHMUDOV***Azərbaycan Respublikası DİN-in**Polis Akademiyasının**“Kriminalistika” kafedrasının dosenti*

CİNAYƏT MÜHAKİMƏ İCRAATI ZAMANI SÜBUTETMƏDƏ ƏMƏLİYYAT-AXTARIŞ FƏALİYYƏTİ NƏTİCƏLƏRİNDƏN İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN KRİMİNALİSTİK ASPEKTLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə cinayət prosesində əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrindən cinayət işlərində sübut kimi istifadə məsələləri müzakirə olunur. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin resurslarından istifadənin əhəmiyyəti və zəruriliyi barədə alimlərin fikirləri təhlil olunur. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin epistemoloji mahiyyətinə görə cinayət-prosessual bilik mövqeyindən əldə edilməsinin yolları araşdırılır. Tədqiqat nəticəsində əldə edilən nəticələr cinayət işinin nəzəriyyəçiləri və praktikantları üçün maraqlı ola bilər. Cinayət prosesində əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin sübut kimi istifadəsinin kriminalistika aspektləri.

Açar sözlər: əməliyyat-axtarış fəaliyyəti, sübutetmə, vətəndaşların sorğusu, sübutatın toplanması, müstəntiq, təhqiqatçı, cinayət-prosessual qanunvericiliyi

Giriş

Azərbaycan Respublikasının əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında qanunvericiliyinə, habelə cinayət-prosessual qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların sübut kimi qəbul edilməsinin mühüm şərtləri – onların Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tələblərinə uyğun olaraq təqdim edilməsi və yoxlanılmasıdır.

Etiraf etməliyik ki, cinayət prosesual qanunvericilikdə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların təqdim edilmə qaydaları barədə heç bir göstəriş yoxdur. Hüquq ədəbiyyatında isə bu məsələ ilə bağlı son dərəcə maraqlı fikirlər söylənilmişdir. Məsələn, T.İ.Əliyeva göstərir ki, «əməliyyat-axtarış nəticələri cinayət prosesinə əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın təşəbbüsü ilə, yaxud icraatında olan cinayət işi və ya digər materialla əlaqədar təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə-

nin tələbi ilə təqdim edilməlidir» [1, s.457].

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrinin cinayət işləri üzrə sübutetmə prosesində istifadə imkanı ilə bağlı hüquq ədəbiyyatında vahid bir fikir yoxdur [2, s.9]. Belə ki, bəzi müəlliflər sübutların əməliyyat-axtarış fəaliyyəti çərçivəsində formalaşması imkanını qəbul edirlər [3, s.164].

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrinin cinayət işləri üzrə sübutetmədə istifadə problemlərinin düzgün həlli üçün sübutlar nəzəriyyəsinin fundamental müddəalarını- xüsusən cinayət prosesində müxtəlif növ sübutların əldə edilməsinin və onlardan istifadənin eyni olmayan hüquqi rejimini nəzərə almaq lazımdır [4, s.68].

Uzun müddət hüquq ədəbiyyatında əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən faktiki halların sübut kimi qəbul edilməsinin mümkünlüyü və onun əsas şərtləri barədə diskussiyalar aparılır. Bəzi müəlliflər belə imkanı inkar edir [5, s.34] və göstərir ki, əməliyyat-axtarış tədbirlə-

rinin həyata keçirilməsi ilə əldə olunan "hallar" cinayət işində öz əksini tapmır və sübutetmə əhəmiyyətinə malik olmur, digərləri isə (məsələn, Fatkulın F.N., Kornoyeva L.M., Şeyfer S.A. və başqaları) məsələyə məzmun və formanın vəhdəti anlayışından yanaşırlar. Bu vəziyyətdə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə əldə edilmiş faktiki hallar - məzmun, onların müəyyən edilməsinin və cinayət prosesinə daxil edilməsinin prosessual qaydası isə - forma kimi müəyyən edilir.

Məsələ ilə bağlı L.M.Kornoyeva bildirir ki, əməliyyat mənbəyindən alınmış məlumatlar prosessual yolla - dindirmələr, baxış, axtarış və s. hərəkətlərlə təsdiq olunduqda, yəni qanunla müəyyən edilmiş mənbədən alındıqda sübut kimi qəbul edilir [6, 35]. Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrinin sübut kimi istifadə olunması üçün iki şərt tələb olunur: əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsi qaydalarına və əldə olunan nəticələrin təqdim olunması prosesinə düzgün riayət olunması [7, s.408]. Burada məzmun müəyyən forma alır, yəni əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə əldə edilən faktiki hallar prosessual qaydada rəsmiləşdirilir. Nəticə etibarlı ilə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi ilə əldə edilən materiallar prosessual cəhətdən rəsmiləşdirilmədən sübut kimi qəbul edilə bilməz. Bu da cinayət işləri üzrə əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrini cinayət prosessual prosedurlardan asılı edir.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallar prosessual qaydada rəsmiləşdirilmədikdə, onların əsasında məcburetə tədbirlərinin tətbiq edilməsinə yol vermək olmaz. Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələri cinayət prosessual qanunun tələblərinə uyğun olaraq təqdim edilmədikdə və yoxlanılmadıqda onlar hüquqi əhəmiyyət kəsb etmir. Prosessual qaydalara uyğun rəsmiləşdirilməmiş əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələri əsasında qəbul edilmiş hər hansı qərar şəxsin qanunla qorunan maraqları məhdudlaşdırma bilər [8,s.73]. Cinayət prosesi üçün əməliyyat-axtarış məlumatlarının əhəmiyyəti əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin xüsusiyyətləri ilə bağlıdır ki, bu da onların idrak qabiliyyətini artırır [9, s.89].

Obyektiv səbəblərə görə sübutetmə predmetini formalaşdıran hallarla və fakültativ faktlarla bağlı

olan əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrindən cinayət prosesində istifadənin mümkünlüyündən danışmaq olar. Onlar cinayət işi və ümumilikdə iş üzrə sübut edilməli ayrı-ayrı hallar üzrə sübutetmə prosesində məntiqi nəticələr çıxarılması üçün, məsələn, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilən şəxsin təqsiri, cinayət nəticəsində yetirilən zərərin xarakteri və ölçüsü haqqında nəticələr üçün əsas ola bilməz. Lakin onlardan sübutların optimal toplanılması və yoxlanılması üçün istifadə etmək məqsədə müvafiqdir. Onlar cinayət prosesində sübutların formalaşması üçün əsas kimi də xidmət edə bilər [10, s.68-69].

Artıq qeyd edildiyi kimi, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş məlumatlar özü-özlüyündə sübut hesab edilmir. Sübut statusu alması üçün onlar cinayət-prosessual qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş sübutların toplanılma, yoxlanılma və qiymətləndirilməsini tənzimləyən normalara uyğun olaraq cinayət prosesinə daxil edilməlidir.

"Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Qanunun və Cinayət-Prosessual Məcəllənin bu məsələ ilə bağlı müddələrinin təhlili, həmçinin toplanılmış təcrübənin tədqiqi belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, əməliyyat yolu ilə əldə edilmiş məlumatlar aşağıdakı dəlillərin formalaşması üçün əsas ola bilər: şahid ifadələri (nadir hallarda- şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxslərin ifadələri); maddi sübutlar və digər sənədlər [11, s.56].

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin cinayət prosesinə daxil edilməsinin üsullarından istifadə praktikada çətinliklərin yaranmasına gətirib çıxarır və müvafiq tövsiyələr tələb edən ayrı-ayrı əməliyyat-axtarış tədbirləri əsasında daha konkret və əyani surətdə nəzərdən keçirilə bilər. "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Qanunun 10-cu maddəsində verilmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin siyahısının, habelə onların keçirilməsi zamanı əldə edilmiş məlumatların sübutetmədə istifadə praktikasının bu nöqtəyi nəzərdən təhlili aşağıdakı nəticələrə gətirib çıxarır:

Vətəndaşların sorğusu, müqayisəli tədqiq üçün nümunələrin toplanılması, sənədlərin tədqiqi, şəxsiyyətin eyniləşdirilməsi kimi əməliyyat-axtarış tədbirlərinin nəticələri, əgər onlar müstəntiq və ya məhkəməyə təqdim edilirsə, yalnız istiqna-

mətverici əhəmiyyət daşıya və yalnız istintaq və məhkəmə hərəkətlərinin hazırlığı və keçirilməsi üçün istifadə edilə bilər. Onlar prosessual sübutların formalaşması üçün əsas ola bilməz.

Soraqlaşma - müəssisə, təşkilat, dövlət orqanları (xüsusilə, hüquq mühafizə orqanlarının müxtəlif uçot və informasiya sistemlərindən) və ya yerli özünüidarəetmə orqanları, habelə vətəndaşlardan iş üçün zəruri olan məlumatların alınmasıdır. Bu tədbir vasitəsilə əldə edilmiş məlumatlar, əgər onlar iş üçün əhəmiyyət kəsb edirsə (məsələn, şübhəli şəxsin mühakiməsi, ondan götürülmüş silahın mənşəyi haqqında məlumatlar və s.) maneəsiz işə əlavə edilə bilər.

“Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunun 10-cu maddəsində göstərilmiş digər əməliyyat-axtarış tədbirlərinə gəlincə isə, ilk növbədə, bir tərəfdən, təcrübədə daha geniş yayılmış, digər tərəfdən, nəticələri cinayət prosesinə daxil edildiyi zaman çətinliklər yaradan tədbirləri nəzərdən keçirmək lazımdır. Hər iki meyarı nəzərə alaraq onlara aşağıdakıları aid etmək olar: nəzarət qaydasında mal alınması, nəzarətli göndəriş, telefon danışıqlarına qulaq asma, əməliyyat eksperimenti.

Cinayət-prosessual sübutetmədə qeyri-aşkar üsullarla həyata keçirilmiş əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində əldə edilmiş materiallardan istifadə edilməsi, xüsusən onların rəsmiləşdirilməsi müəyyən çətinliklərlə müşayiət olunur. Bəzi mü-təxəssislər cinayət prosessual sübutetmədə belə materiallardan istifadəni qeyri-mümkün sayır və onları heç bir halda sübutların toplanılmasının yeganə qanuni üsulu kimi qəbul etmirlər. Məsələn, E.A.Doya göstərir ki, cinayət prosesində sübutların toplanılmasının yeganə üsulu istintaq və məhkəmə hərəkətlərinin icrasıdır [12, s.35].

Təcrübədə göstərilən məsələnin həlli sahəsində bir sıra maraqlı yanaşmalar mövcuddur. Müstəntiqlər istintaq hərəkətlərinə hazırlıq və onların icra olunmasında qeyri-aşkar üsullarla əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materiallardan geniş istifadə etməyə çalışır, həmçinin belə materialları Prosessual Qanuna uyğun olaraq rəsmiləşdirildikdən sonra sübutetmədə də onlara müraciət etməyə cəhd edirlər.

İlk baxışdan belə üsullar hüquqi və mənəvi

nöqteyi-nəzərdən şübhə doğurur. Ona görə ki, qeyri-aşkar üsullarla əldə edilmiş predmet və ya sənədin hansı səviyyədə sübut əhəmiyyəti kəsb etməsindən asılı olmayaraq, əldə olunma üsulu və mənbəyinin aydın olmaması onların sübut kimi mümkünlüyü istisna edir. Bu da məhkəmə icraatında belə sübutların saxtalaşdırılması haqda şübhələnməyə əsas verə bilər.

Göstərilənlər CPM-in 125.1-ci maddəsinin tələbləri ilə üst-üstə düşür. Həmin maddəyə əsasən “məlumatların, sənədlərin və digər əşyaların həqiqiliyinə, yaranma mənbəyinə və əldə edilməsi hallarına şübhələr olmadıqda onlar sübut kimi qəbul edilə bilər”. Əks təqdirdə məlumatların, sənədlərin və digər əşyaların sübut kimi mümkünlüyündən danışmaq olmaz.

Halbuki “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunun 6-cı maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən “əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş məlumatları, onların mənbəyini və əldə edilməsi üsullarını yamadan, konkret cinayət işi üzrə təhqiqatı və ya istintaqı aparan şəxsə və yaxud məhkəməyə vermək” əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektlərinin vəzifələrindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Adı çəkilən Qanunun digər maddələrində də, o cümlədən 6-cı maddənin 8,9-cu bəndlərində, 7-ci maddənin 2,5-ci bəndlərində, 14-cü maddənin 9-cu bəndində və s. əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin istinad etdiyi mənbələr, bu fəaliyyəti həyata keçirən orqanlara kömək göstərən şəxslər, habelə əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin üsulları barədə məxfi məlumatların açıqlanmaması nəzərdə tutulmuşdur.

Qanun əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektləri ilə əməkdaşlıq etmiş və edən şəxslər barədə məlumatların yalnız həmin şəxslərin yazılı razılığı ilə və ya Qanunla birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda aşkarlanması imkanını istisna etmir (“Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Qanunun 14-cü maddəsinin 10-cu bəndi), lakin göstərilən şərtlər olmadıqda əməliyyat-axtarış fəaliyyəti subyektləri ilə əməkdaşlıq etmiş şəxslər barədə məlumatların açıqlanması qadağandır.

B.T.Bezlepkin belə bir fikirlə çıxış etmişdir ki, müəyyən hallarda qeyri-aşkar əməliyyat-axtarış üsulu ilə əldə edilmiş və əldə edilmə mənbəyi konspirasiya baxımından göstərilməyən və ya

göstərilməsi mümkün olmayan materiallar sübut qismində qəbul edilə bilər. Müəllifin qənaətinə görə, bu yalnız mühüm şərtlə, daha dəqiq desək həmin materialın mənbəyinin və əldə edilmə üsulunun sübut etmə üçün əhəmiyyət kəsb etmədiyi halda mümkündür [13, s.100].

Bu mülahizə həm hüquqi, həm də mənəvi cəhətdən xüsusi aktuallığa malikdir. Belə ki, S.A.Zaysev, L.M.Zeynalova, N.A.Qromov və digər mütəxəssislər “məhkəmənin bütün hallardan xəbərdar olması” fikrini optimal hesab etmirlər. Onların qənaətinə görə məhkəmədə bütün halların aydınlaşdırılması mümkün deyil, məhkəmə yalnız iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi üçün zəruri olan halları bilməlidir. Bu halların həcmi isə sübut etmə predmetinin hədləri ilə ciddi şəkildə şərtlənmişdir.

Yuxarıda göstərilən müəlliflər öz araşdırmalarında qeyri-aşkar üsullarla həyata keçirilən əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş məlumatların mənbəyinin, müəyyən hallarda bu məlumatların mötəbərliyi baxımından tamamilə əhəmiyyətsiz olması fikrini qəbul edirlər. Öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün bildirlər ki, “müəyyən təsvirlərin, hərəkət və bu hərəkətin iştirakçılarının əks olunduğu fotosəkil bəzi hallarda onun kim tərəfindən nə zaman çəkilməsindən asılı olmayaraq özü-özlüyündə dəyərlidir. Belə ki, müstəntiqə və ya prokurora iş üzrə təqdim edilmiş, cinayət hadisəsinə aidiyyəti olan faktın əks olunduğu fotosəkil, özü-özlüyündə maddi sübutun bütün əhəmiyyətinə malik olur. Bu zaman fotosəkilin kim tərəfindən, hansı üsulla və hansı şəraitdə çəkilməsi vacib deyil, texniki vasitələrin köməyi ilə əldə edilmiş təsvirlərin özü sübut əhəmiyyəti kəsb edir” [14, s.86-87].

E.A.Dolya bu fikirlərlə razılaşıb və göstərir ki, yuxarıda qeyd edilən hallar istisna olmaqla “bütün digər hallarda cinayət prosessual sübut etmənin subyektinə əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrinin hansı texniki vasitələrin köməyi ilə, nə zaman, hansı qaydada və şəraitdə əldə edildiyi məlum olmalıdır” [15, s.42].

Bizim fikrimizcə, B.T.Bezlepkin mülahizələri ilə müəyyən mənada razılaşımaq olar, lakin hesab edirik ki, istənilən əşyanın maddi sübut kimi qəbul edilməsi üçün CPM-in 128-ci maddəsinə mü-

vafiq olaraq cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı zəruridir, yəni hər bir halda əməliyyat-axtarış fəaliyyəti ilə əldə olunan materiallar əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində prosessual rəsmiləşdirməyə məruz qalmalıdır. Bu zaman cinayət prosesini həyata keçirən orqan Qanunun tələbinə görə bütün hallarda həmin əşyanın və ya predmetin xüsusiyyətlərini və əlamətlərini, mənsəyini, aşkar edildiyi yeri, vaxtı və s. halları nəzərə almalıdır.

L.D.Kokarev və N.P.Kuznesov düzgün olaraq göstərilər ki, qeyri-prosessual yolla əldə edilmiş faktiki hallar özü-özlüyündə sübut kimi qəbul edilə bilməz, lakin onlar müstəntiq və ya məhkəmə tərəfindən qanuni yollarla (təqdim edilmə, tələb edilmə, istintaq hərəkətlərinin icrası) əldə edildiyi hallarda belə keyfiyyətə malik ola bilərlər [16, 164].

Artıq qeyd etdiyimiz kimi, qeyri-aşkar əməliyyat-axtarış tədbirləri aparıldığı zaman istifadə edilmiş üsullar, metodlar, vasitələr haqda məlumatlar, mütəşəkkil cinayətkar qruplara daxil edilmiş şəxslər, əməliyyat-axtarış orqanları ilə əməkdaşlıq edən şəxslər, habelə əməliyyat-axtarış tədbirlərinin aparılmasının təşkili və taktikası haqda məlumatlar gizli saxlanılmalı və cinayət mühakimə icraatı hədlərində aşkar istifadə üçün verilməməlidir.

Lakin bir çox hallarda əməliyyat-axtarış tədbirlərinin aparıldığı zaman istifadə edilmiş vasitələrin texniki xarakteristikası haqda məlumatların cinayət prosesini həyata keçirən orqana verilməsi vacibdir. Qeyd etməliyik ki, müəyyən şəraitdə göstərilən məlumatlar olmadan keçinmək qeyri-mümkündür. Məsələn, cinayət işi üzrə baxış zamanı digər xarakteristikalı texniki vasitələrin tətbiqi müvafiq daşıyıcılarda əks olunan faktların və halların təhrif olunmasına gətirib çıxara bilər. Bu da nəticədə cinayət işi üçün onların əhəmiyyətinin müəyyən edilməsində çətinlik yarada bilər.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın rəhbəri əməliyyat-axtarış materiallarını təhqiqatçıya, müstəntiqə, prokurora və ya məhkəməyə təqdim edilməsi haqda qərar qəbul edərkən əməliyyat qeydiyyat işi materiallarını müfəssəl təhlil etməlidir.

E.S.Dubonosovun fikrinə əsasən, materialların diqqətli təhlil edilməsi ilə əməliyyat-axtarış nəticələrinin mötəbər və cinayət mühakimə icraatı üsulları ilə cinayətin tez və tam açılmasını təmin etmək üçün kifayət etməsini, habelə bu materiallardan cinayət prosesində aşkar istifadə edilməsinin əməliyyat-axtarış fəaliyyətinə zərər yetirməyəcəyini əvvəlcədən müəyyənləşdirmək olar [17,130].

Hazırda qüvvədə olan cinayət-prosessual qanunvericiliyində əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların cinayət prosesində istifadə edilməsini çətinləşdirən bir sıra problemlər də mövcuddur. Bunlardan ən mühüm hesab etdiyimiz, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticəsində əldə edilmiş cinayət prosesinin subyektlərinə təqdim edilmə prosedurlarının qanunla açıqlanmamasıdır.

Hüquq ədəbiyyatında bu prosedurlar haqqında bəzi mülahizələr öz əksini tapmışdır. Məsələn, V.T.Bezlepkin göstərir ki, Əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlar tərəfindən əldə edilmiş materialların təqdim edilməsi hüquqi təbiətinə görə fərqli xarakterə malikdir. Belə ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticələrinin realizə formalarından biri bu fəaliyyətlə əldə edilmiş materialların icraatında cinayət işi olan təhqiqatçıya, müstəntiq və ya məhkəməyə təqdim edilməsidir. Belə təqdim etmə əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanın rəhbəri tərəfindən qəbul edilmiş qərar əsasında icra edilir. Lakin, bu qərar əməliyyat-axtarış materiallarının sübutlar sistemə daxil edilməsi ilə bağlı məsələni həll etmir. Ümumiyyətlə, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilmiş materialların bu fəaliyyəti tənzim edən Qanuna uyğun olaraq təqdim edilməsi hələ özü-özlüyündə həmin materialların sübut kimi qiymətləndirilməsi üçün əhəmiyyət kəsb etmir. Əməliyyat-axtarış materiallarının sübut kimi qəbul edilməsi haqda məsələ bilavasitə müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə tərəfindən həll edilir. Göstərilən orqanlar əməliyyat-axtarış materiallarının cinayət işinə aidiyyətinin olmaması və ya sübutların mümkünlüyü tələblərinə cavab verməməsini müəyyən etdikdə, onların işə əlavə edilməsinə etiraz edilməsi (rədd edilməsi) haqda qərar çıxara bilərlər [18, s.99].

Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən materialların təqdim edildikdən sonra yoxlanılma mexanizmi və onun müddəti də qanunvericiliklə birbaşa tənzim edilmir. Əməliyyat-axtarış materialları cinayət prosesini həyata keçirən subyektlər tərəfindən yoxlanıldığı zaman onların sübut kimi qəbul edilməsi mümkün olmadıqda, bununla bağlı təhqiqatçının, müstəntiqin, prokurorun və ya məhkəmənin konkret olaraq hansı tədbirləri həyata keçirəcəyi və ya bu tədbirlərin prosesual mexanizminə qanunda yer verilməmişdir.

Fikrimizcə, əməliyyat-axtarış materiallarından cinayət prosesində istifadə edilməsi mümkün olmadığı hallarda, belə qənaətə gəlmiş cinayət prosesini həyata keçirən orqan həmin materialları geri qaytarmalıdır. Bu zaman cinayət prosesini həyata keçirən orqan öz hərəkətini yazılı şəkildə əsaslandırma və əməliyyat-axtarış materiallarında olan fakt və halların əlavə olaraq əldə edilməsi və s. haqda əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən orqanlara tapşırıqlar verməlidir.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrinin sübut etmədə istifadəsi cinayətin faktiki hallarının və onu törədən şəxslərin düzgün və adekvat müəyyən edilməsinə əsaslı şəkildə kömək edə və bunun hesabına ən təhlükəli cinayətlərlə və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizənin güclənməsinə zəmin yarada bilər. Lakin buna nail olmaq üçün əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələri peşəkarcasına, işi bilməklə və ən başlıcası isə Qanunun tələblərinə ciddi şəkildə əməl etməklə təqdim edilməli və onlardan istifadə olunmalıdır.

Əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrindən cinayət işləri üzrə sübut etmədə istifadə olunması cinayətkarlığa qarşı mübarizə, insanların hüquq və qanuni mənafeyinin, dövlətin və cəmiyyətin maraqlarının cinayətkar qəsdlərdən müdafiəsi sahəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Bununla belə, bu fəaliyyətin gözlənilməz mənfi nəticələrə səbəb olma riskini də nəzərə almamaq olmaz. Belə ki, əməliyyat-axtarış fəaliyyəti öz xarakterinə və xüsusiyyətlərinə görə (bir sıra əməliyyat-axtarış tədbirlərinin aparılması, barələrində bu tədbirlərin aparıldığı şəxslərin hüquqlarının məhdudlaşdırılması, cinayət prosesual sahədə mövcud olan bir sıra təminatların olmaması və s.) insan

hüquq və azadlıqlarının pozulması və məhdudlaşdırılması kimi hallara gətirib çıxara bilər. Bu səbəbdən, əməliyyat-axtarış tədbirlərindən istifadə

böyük ehtiyac tələb etməklə yanaşı, qanunla ciddi tənzimlənməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası: Ümumi hissə. I cild / C.N. Mövsümovun redaktəsi ilə/ Ваки, Digesta, 2003.
2. Кипнис Н.М. Допостимость доказательств в уголовном судопроизводстве. М., 1995, 216 с.
3. Кокорев Л. Д., Кузнецов Н. П. Уголовный процесс: доказательства и доказывание. Воронеж. 1995, 268 с.
4. Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности. М., 1996, 111с.
5. Хлынцев М.Н. Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений. Саратов, 1982, 159 с.
6. Карнеева, Л. М. Доказательства в советском уголовном процессе: Учеб. пособие / Л. М. Карнеева. М-во внутр. дел СССР, Высш. следств. шк. - Волгоград: ВСШ, 1988, 65 с.
7. Баймурзин А. С. Результаты оперативно-розыскной деятельности как доказательства по уголовному делу // Вопросы российской юстиции. 2020. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rezultaty-operativno-rozysknoy-deyatelnosti-kak-dokazatelstva-po-ugolovnomu-delu> (дата обращения: 28.02.2024).
8. Зайцева С.А., Зейналова Л.М., Громов Н.А., Гущин А.Н. Царева Н.П. Оперативно-розыскная деятельность: совершенствование форм вхождения ее результатов в уголовный процесс. М. 2004, 104 с.
9. Елизарова А.Д. Проблемы использования результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам. Общество, право, государственность: ретроспектива и перспектива. 2020. №2 (2). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-ispolzovaniya-rezultatov-operativno-rozysknoy-deyatelnosti-v-dokazyvanii-po-ugolovnym-delam-2> (дата обращения: 29.02.2024).
10. Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности. М., 1996, 111с.
11. Корневский Ю.А., Токарева М.Е. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам. М., 2000, 148 с. 56.
12. Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности // Российская юстиция. 1995. № 5, 111 с.
13. Безлепкии Б.Т. Проблемы уголовно-процессуального доказывания // Сов. государство и право. 1991. №8, 115 с.
14. Зайцева С.А., Зейналова Л.М., Громов Н.А., Гущин А.Н. Царева Н.П. Оперативно-розыскная деятельность: совершенствование форм вхождения ее результатов в уголовный процесс. Москва, 2004, 104 с.
15. Доля Е.А. Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности // Российская юстиция. 1995. № 5, 111 с.
16. Кокарев Л.Д., Кузнецов Н.П. Уголовный процесс: доказательства и доказывание. Воронеж, 1995, 268 с.
17. Дубоносоев Е.С. Основы оперативно-розыскной деятельности. М.2004, 281 с.
18. Безлепкии Б.Т. Проблемы уголовно-процессуального доказывания // Сов. государство и право. 1991. №8, 115 с.

Аллахверди МАХМУДОВ
доцент кафедры «Криминалистики»
Академии полиции МВД
Азербайджанской Республики

**КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДОКАЗЫВАНИИ
В ХОДЕ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА**

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы использования в уголовном судопроизводстве результатов оперативно-розыскной деятельности в качестве доказательств по уголовным делам. Анализируются мнения ученых о значении и необходимости использования в доказывании ресурсов оперативно-розыскной деятельности. Исследуются способы получения результатов оперативно-розыскной деятельности с позиции уголовно-процессуального познания по их гносеологической сущности. Выводы, полученные в результате исследования, могут представлять интерес для теоретиков и практиков уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, доказывание, опрос граждан, сбор доказательств, следователь, дознаватель, уголовно-процессуальное законодательство

Allahverdi MAHMUDOV
an associate professor of the
"Department of Criminalistics" of the
Police Academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Azerbaijan

**CRIMINALISTIC ASPECTS OF USING THE RESULTS OF OPERATIONAL-SEARCH
ACTIVITIES IN PROVING DURING CRIMINAL PROCEEDINGS**

SUMMARY

The article discusses the issues of using the results of operational investigative activities in criminal proceedings as evidence in criminal cases. The opinions of scientists on the importance and necessity of using the resources of operational investigative activities in proving are analyzed. The methods of obtaining the results of operational investigative activities from the standpoint of criminal procedural knowledge of their epistemological essence are investigated. The conclusions obtained as a result of the study may be of interest to theorists and practitioners of criminal justice.

Keywords: operational investigative activities, evidence, questioning of citizens, collection of evidence, investigator, inquirer, criminal procedure legislation